

AUDİT 2024, 1 (43), səh. 98-108.
AUDIT 2024, 1 (43), pp. 98-108.
АУДИТ 2024, 1 (43), стр. 98-108.

DOI: 10.59610/bbu1.2024.1.8

*Babayev Fərid Fikrət oğlu,
dosent,
Bakı Dövlət Universiteti,
E-mail: farid.babayev.bsu@gmail.com
© Babayev F.F., 2024*

UOT - 338.433

AZƏRBAYCANDA QIDA SƏNAYESİ MƏHSULLARININ RƏQABƏT QABİLİYYƏTİNİN ARTIRILMASININ REGIONAL ASPEKTLƏRİ

X Ü L A S Ə

Tədqiqatın məqsədi - Azərbaycan qida sənayesinin mövcud vəziyyətini hərtərəfli təhlil etmək və qiymətləndirmək, onun rəqabət qabiliyyətinə təsir edən amilləri müəyyən etməkdir.

Tədqiqatın metodologiyası - kəmiyyət və keyfiyyət metodlarını birləşdirən çoxsaxəli yanaşmanı əhatə edir.

Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti - bu tədqiqat müxtəlif maraqlı tərəflər, o cümlədən siyasətçilər, sənaye mütəxəssisləri, investorlar və təhsil müəssisələri üçün böyük tətbiqi əhəmiyyətə malikdir.

Tədqiqatın nəticələri - Azərbaycanın qida sənayesi haqqında nüanslı anlayışı ortaya qoyur, onun güclü, zəif tərəflərini, imkanlarını və təhlükələrini vurğulayır.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi - tədqiqat Azərbaycanın qida sənayesinə xas olan hərtərəfli təhlili təklif etməklə biliklər toplusuna töhfə verir. O, regional dinamika, hökumət siyasəti, texnoloji inteqrasiya və insan kapitalının inkişafı da daxil olmaqla müxtəlif aspektləri bir araya gətirir və vahid bir baxış təqdim edir. Bu tədqiqatın elmi yeniliyi onun inteqrativ yanaşmasındadır. Kəmiyyət və keyfiyyət üsullarını birləşdirərək, sənayenin nüanslı və hərtərəfli anlayışını təqdim edir.

Açar sözlər: Azərbaycan qida sənayesi, rəqabət qabiliyyəti, regional amillər, hökumət siyasəti, texnologiya inteqrasiyası, insan kapitalı, inkişaf.

G İ R İ Ş

Azərbaycanın qida sənayesi ölkənin kənd təsərrüfatı ənənələrində dərin kök salmış uzun tarixə malik dinamik sahədir. Sənaye ənənəvi ləzzətlərdən tutmuş müasir, qlobal şəkildə ilhamlanmış kulinariya yeniliklərinə qədər geniş çeşiddə məhsulları əhatə edir. Sektor ölkə iqtisadiyyatında mühüm rol oynayır, məşğulluq imkanlarını təmin edir və ölkənin ÜDM-ə əhəmiyyətli töhfə verir.

Bir-birinə bağlı iqtisadiyyatlar və qlobal ticarət dövründə bir ölkənin məhsullarının rəqabət qabiliyyəti böyük əhəmiyyət kəsb edir. Azərbaycanın qida sənayesi üçün qlobal miqyasda effektiv rəqabət qabiliyyəti təkcə iqtisadi dirilik məsələsi deyil, həm də millətin kulinariya kimliyini nümayiş etdirmək vasitəsidir. Qlobal bazar nəinki yüksək keyfiyyət standartlarına cavab verən, həm də özünəməxsus mədəni cazibə daşıyan məhsullar tələb edir.

Beynəlxalq ticarət maneələri azalmağa davam etdikcə və istehlakçı seçimləri inkişaf etdikcə, bir ölkənin qida sənayesinin rəqabət üstünlüyü davamlı inkişaf üçün əsas aparıcıya çevrilir. Rəqabət qabiliyyətini artırmaqla Azərbaycanın ərzaq məhsulları daha geniş bazarlar tapa, xarici investisiyaları cəlb edə və ölkənin qlobal iqtisadi mənzərədə mövqeyini yüksəldə bilər.

AUDİT 2024, 1 (43), səh. 98-108.

AUDIT 2024, 1 (43), pp. 98-108.

АУДИТ 2024, 1 (43), стр. 98-108.

Azərbaycan qida sənayesinin hazırkı vəziyyəti

Azərbaycanın qida sənayesi həm iri miqyaslı müəssisələr, həm də daha kiçik, yerli şirkətlər daxil olmaqla, müxtəlif əsas oyunçularla xarakterizə olunur. Nar, qoz-fındıq, süd məhsulları və müxtəlif ət yeməkləri kimi ənənəvi məhsullar bazarda əhəmiyyətli yer tutmağa davam edir. Üstəlik, sənayenin dəyişən istehlakçı seçimlərinə uyğunlaşma qabiliyyətini əks etdirən müasir, əlavə dəyərli məhsulların birləşdirilməsi istiqamətində artan tendensiya müşahidə olunur.

Bazarda diqqətəlayiq oyunçular qurulmuş kənd təsərrüfatı kooperativlərindən tutmuş istehsal proseslərini təkmilləşdirmək üçün texnologiyadan istifadə edən innovativ startaplara qədrdir. Ənənə və innovasiyanın bu birləşməsi Azərbaycan qida sənayesində unikal mənzərə yaradır [1, s.15].

Sənaye onun trayektoriyasını formalaşdıran bir sıra diqqətəlayiq tendensiyaların şahidi olur. İstehlakçıların məlumatlılığının artması, üzvi və yerli mənbəli məhsullara tələbat istehsal təcrübələrinə təsir göstərmişdir. Bundan əlavə, ətraf mühitə təsirlə bağlı qlobal narahatlıqlara cavab olaraq davamlı və ekoloji cəhətdən təmiz yanaşmalara artan vurğu var.

Bununla belə, bu tendensiyalar əhəmiyyətli çətinliklərlə yanaşı mövcuddur. Sənaye müasir texnologiyalara məhdud çıxış, əmtəə qiymətlərindəki dalğalanmalar və infrastrukturun təkmilləşdirilməsinə ehtiyac kimi maneələrlə üzləşir. Bundan əlavə, beynəlxalq qida təhlükəsizliyi və keyfiyyət standartlarına uyğunlaşmaq qlobal bazarlara çıxmaq istəyən bir çox oyunçu üçün problem yaradır.

Azərbaycanın qida sənayesi qlobal və regional kontekstdə irəliləyir, lakin problemlər hələ də qalmaqdadır. Sektorun rəqabət qabiliyyətinin hərtərəfli başa düşülməsi məlumatlı siyasətin müəyyən edilməsi və strateji planlaşdırma üçün çox vacibdir.

Qlobal rəqabətqabiliyyətlik reytinglərində məhsulun keyfiyyəti, innovasiya və beynəlxalq standartlara riayət edilməsi kimi amillər mühüm rol oynayır. Qlobal standartlarla müqayisə apararaq, Azərbaycan qida sənayesi təkmilləşdirilməli sahələri müəyyən edə və unikal güclü tərəflərindən yararlanma bilər [1, s.32].

Rəqabət qabiliyyətinə təsir edən regional faktorlar

2.1. Coğrafi üstünlüklər və çətinliklər

Azərbaycanın Şərqi Avropa və Qərbi Asiyanın kəsişməsində yerləşən strateji mövqedə yerləşməsi ölkənin qida sənayesi üçün unikal üstünlük yaradır. Əsas bazarlara yaxınlıq səmərəli ixrac və paylama üçün imkanlar yaradır, nəqliyyat xərclərini və vaxtı azaldır. Qlobal istehlakçılar getdikcə müxtəlif və orijinal kulinariya təcrübələrinə can atdıqca, Azərbaycanın coğrafi mövqeyi həm Avropa, həm də Asiyada bazarlara çıxmaq üçün dəyərli varlığa çevrilir.

Azərbaycanın müxtəlif iqlimi kənd təsərrüfatı fəaliyyətlərinin geniş spektrini dəstəkləyir. Bərəkətli düzənliklərdən tutmuş dağlıq rayonlara qədər ölkənin müxtəlif landşaftları geniş çeşiddə məhsul yetişdirmək üçün ideal şərait yaradır. Bu müxtəliflik qida sənayesinə meyvə-tərəvəzdən tutmuş taxıl və heyvandarlığa qədər zəngin çeşiddə məhsul istehsal etməyə imkan verir. Bu kənd təsərrüfatı çeşidindən istifadə etmək təkcə sabit və müxtəlif təchizat zəncirini təmin etmir, həm də Azərbaycanı qlobal bazarda fərqləndirə bilən unikal, yüksək keyfiyyətli məhsulların istehsalına imkan verir [6, s.4].

Səmərəli nəqliyyat və logistika infrastrukturunu rəqabətə davamlı qida sənayesinin təməl daşdır. Azərbaycanın avtomobil yolları, dəmir yolları və limanlar da daxil olmaqla nəqliyyat şəbəkələrinin modernləşdirilməsinə davamlı investisiyaları sənayenin rəqabət qabiliyyətinə

AUDİT 2024, 1 (43), səh. 98-108.
AUDIT 2024, 1 (43), pp. 98-108.
АУДИТ 2024, 1 (43), стр. 98-108.

töhfə verir. Sadələşdirilmiş logistika məhsullarının istehlakçılara optimal vəziyyətdə çatma-sını təmin edərək bazara çıxma müddətini azaldır. Bundan əlavə, yaxşı əlaqəli infrastruktur qida istehsalı üçün lazımı vəsaitlərin idxalını asanlaşdırır, daha davamlı və qlobal rəqabətə davamlı sənayeni inkişaf etdirir.

Bu coğrafi amillərin qarşılıqlı təsiri Azərbaycanın qida sənayesi üçün regional və qlobal rəqabət üçün perspektivli zəmin yaradır. Bununla belə, bu üstünlüklərdən tam istifadə etmək üçün təchizat zəncirinin səmərəliliyinin artırılması, kənd təsərrüfatı təcrübələrinin təkmilləşdirilməsi və dayanıqlı nəqliyyat həllərinə sərmayə qoymaq kimi problemləri həll etmək vacibdir [6, s.10].

Mənbə: Rucinska, S. & Rucinsky, R. (2007). *Factors of regional competitiveness.*

Şəkil 1. Rəqabət qabiliyyətinə təsir edən regional faktorlar

2.2. Mədəniyyət və kulinariya müxtəlifliyi

Azərbaycan mətbəxi zəngin ləzzətləri və kulinariya ənənələri ilə ölkənin qida sənayesi üçün güclü sərvət kimi dayanır. Ənənəvi Azərbaycan yeməklərindən və kulinariya texnikasından istifadə etməklə təkcə mədəni irsi qoruyub saxlamaqla yanaşı, qlobal bazarda unikal satış təklifi də təqdim olunur. Plov, dolma və lavaş kimi ənənəvi delikateslər orijinal və müxtəlif gastronomik təcrübələr axtaran beynəlxalq istehlakçılarda rezonans yarada biləcək mədəni irs nümunələridir.

Ənənəvi Azərbaycan mətbəxinin təbliği yerli bazarlardan kənara çıxaraq beynəlxalq yemək festivallarına, kulinariya tədbirlərinə və tanınmış aşpazlarla əməkdaşlıqlara qədər uzana bilər. Ənənəvi yeməklərin orijinallığını və keyfiyyətini nümayiş etdirməklə, qida sənayesi yemək seçimlərində mədəni zənginliyi və orijinallığı qiymətləndirən istehlakçıları cəlb edərək fərqli brend şəxsiyyəti yarada bilər [8].

Azərbaycan daxilində mədəni və kulinariya müxtəlifliyi onun hüdudlarından kənara çıxır, fərqli regional ləzzətlər və yerli mətbəxlərə təsir edən üstünlükləri ilə fərqlənir. Bu nüansların tanınması və qida məhsullarına daxil edilməsi rəqabət üstünlüyü təmin edə bilər. Məsələn, spesifik

AUDİT 2024, 1 (43), səh. 98-108.

AUDIT 2024, 1 (43), pp. 98-108.

АУДИТ 2024, 1 (43), стр. 98-108.

regional zövqlərə uyğunlaşdırılmış məhsullar yerli istehlakçılar arasında daha güclü rezonans yarada bilər və marka sədaqətini artırır.

Bundan əlavə, regional müxtəlifliyi əhatə etməklə Azərbaycanın qida sənayesi daha geniş beynəlxalq auditoriyaya xidmət göstərə bilər. Bu strateji yanaşma nəinki rəqabət qabiliyyətini artırır, həm də Azərbaycan qida məhsullarını unikal və müxtəlif kulinariya landşaftlarına uyğunlaşa bilər kimi yerləşdirir [8].

Ənənə və innovasiya arasında incə balansı idarə etməklə, Azərbaycan qida sənayesi özünü həm yerli, həm də beynəlxalq bazarların tələblərinə cavab verməyə qadir olan kulinariya müxtəlifliyinin mərkəzi kimi yerləşdirə bilər. Bu mədəni və kulinariya yanaşması coğrafi üstünlüklər və əməkdaşlıq təşəbbüsləri kimi digər regional amillərlə birləşərək Azərbaycan qida məhsullarının ümumi rəqabət qabiliyyətinə əhəmiyyətli dərəcədə töhfə verir.

2.3. Qonşu ölkələrlə əməkdaşlıq

Daim inkişaf edən qlobal bazarda qonşu ölkələrlə əməkdaşlıq Azərbaycanın qida sənayesinin rəqabət qabiliyyətini əhəmiyyətli dərəcədə artırmağa biləcək həlledici amildir. Strateji ticarət tərəfdaşlıqlarının qurulması qarşılıqlı iqtisadi artıma səbəb ola biləcək simbiotik əlaqələri gücləndirir. Hər bir ölkənin güclü tərəflərindən istifadə etməklə, ticarət tərəfdaşlıqları malların, resursların və təcrübənin səmərəli mübadiləsinə imkan verir.

Azərbaycanın müxtəlif iqtisadiyyatları və bazarları olan ölkələrə yaxınlığı strateji itifaqlar yaratmaq imkanı yaradır. Birgə səylər ortaq paylama şəbəkələri, ticarət maneələrinin azalması və daha böyük istehlakçı bazalarına çıxışın artması ilə nəticələnə bilər. Regional ticarət bloklarının və ya sazişlərin yaradılması qlobal bazarda rəqabət üstünlüyü təmin edərək, transsərhəd əməliyyatları daha da sadələşdirə bilər [2, s.14].

Tədqiqat və inkişaf (R&D) təşəbbüsləri qida sənayesində innovasiyaların əsasını təşkil edir. Qonşu ölkələrlə birgə elmi-tədqiqat və inkişaf layihələrində əməkdaşlıq kənd təsərrüfatı təcrübələrində, qida emalı texnologiyalarında və məhsul inkişafında irəliləyişlər də daxil olmaqla, ortaq faydalar verə bilər. Resursları və təcrübələri birləşdirərək ölkələr kollektiv şəkildə sənaye problemlərini həll edə, keyfiyyət standartlarını yüksəldə və bazara innovativ məhsulları təqdim edə bilərlər.

Ortaq tədqiqat təşəbbüsləri, həmçinin məsuliyyətli qida istehsalında qlobal tendensiyalara uyğunlaşaraq, davamlı və ekoloji cəhətdən təmiz təcrübələrin uyğunlaşdırılmasını asanlaşdırmağa bilər. Bu əməkdaşlıq yanaşması ayrı-ayrı dövlətlərin rəqabət qabiliyyətini artırmaqla yanaşı, yüksək keyfiyyətli və innovativ qida məhsulları üçün mərkəz kimi bütün regionun ümumi inkişafına və nüfuzuna töhfə verir [2, s.25].

Yekun olaraq qeyd edək ki, ticarət tərəfdaşlığı və ortaq tədqiqat və inkişaf təşəbbüsləri vasitəsilə qonşu ölkələrlə əməkdaşlığın gücləndirilməsi Azərbaycanın qida sənayesini yeni zirvələrə yüksəldə biləcək strateji addımdır. Sənaye inkişaf etməyə davam etdikcə, bu regional əməkdaşlıqlar qlobal səhnədə Azərbaycan qida məhsulları üçün dinamik, bir-biri ilə əlaqəli və rəqabətə davamlı mənzərənin formalaşmasında mühüm rol oynayacaq.

Hökumət siyasəti və dəstəyi

Azərbaycan hökuməti siyasətlərin həyata keçirilməsi və dəstək təşəbbüsləri vasitəsilə qida sənayesinin landşaftının formalaşmasında mühüm rol oynayır. Bu siyasətlər kənd təsərrüfatı təcrübələri, qida təhlükəsizliyi qaydaları və ticarətin asanlaşdırılması da daxil olmaqla müxtəlif aspektləri əhatə edir. Mövcud çərçivənin başa düşülməsi sənayenin aldığı dəstək səviyyəsinə dair fikir verir.

AUDİT 2024, 1 (43), səh. 98-108.

AUDIT 2024, 1 (43), pp. 98-108.

АУДИТ 2024, 1 (43), стр. 98-108.

Mövcud siyasətlərə fermerlər üçün subsidiyalar, istehsal müəssisələrinin modernləşdirilməsi üçün stimullar və beynəlxalq standartlara uyğunluğu təmin edən normativ hüquqi bazalar daxil ola bilər. Bundan əlavə, ticarət siyasəti və sazişlər sənayenin qlobal bazarlara çıxış imkanlarına kömək edir [9].

Hazırkı hökumət siyasətinin dərin təhlili onların Azərbaycan qida sənayesinin rəqabət qabiliyyətinə təsirini üzə çıxarır. Müsbət nəticələrə məhsuldarlığın artırılması, məhsulun keyfiyyətinin yüksəldilməsi və beynəlxalq bazarlara çıxışın genişləndirilməsi daxil ola bilər. Məsələn, subsidiyalar və stimullar fermerləri və istehsalçıları müasir texnologiyaların mənimsənilməsinə sövq edə bilər, bu da daha səmərəli və rəqabətli təcrübələrə səbəb ola bilər.

Digər tərəfdən, sənayenin qlobal standartlara cavab vermək qabiliyyətinə potensial olaraq mane olan tənzimləyici maneələrdən və ya uyğunsuzluqlardan problemlər yarana bilər. Bu dinamikanı başa düşmək rəqabət mühitinin təşviqində mövcud siyasətlərin ümumi effektivliyini qiymətləndirmək üçün çox vacibdir.

Təhlillərə əsaslanaraq, siyasətin təkmilləşdirilməsi üçün tövsiyələr konkret problemlərin həllinə və imkanlardan yararlanmağa uyğunlaşdırıla bilər. Bunlara aşağıdakılar daxil ola bilər [9]:

– tənzimləmə proseslərinin sadələşdirilməsi və uyğunlaşdırılması bizneslər üçün maneələri azalda bilər, onların standartlara uyğunluğunu və beynəlxalq bazarlarda rəqabətini asanlaşdırır;

– qrantlar, aşağı faizli kreditlər və ya məqsədyönlü subsidiyalar kimi maliyyə dəstəyi mexanizmlərinin genişləndirilməsi sənayenin rəqabət qabiliyyətini artıraraq müasir texnologiyalara və infrastrukturaya investisiyaları təşviq edə bilər;

– tədqiqat və təkmilləşdirmə təşəbbüslərinə resursların ayrılması sənaye daxilində innovasiyaya təkan verə bilər. Bu, davamlı kənd təsərrüfatı təcrübələrinə, qida emalı texnologiyalarına və əlavə dəyərli məhsulların inkişafına dəstək ola bilər;

– ticarət razılaşmalarının genişləndirilməsi və bürokratik maneələrin azaldılması daha hamar transsərhəd ticarəti asanlaşdırır, sənayeni daha geniş bazara çıxış və inkişaf imkanları ilə təmin edə bilər.

Mövcud siyasəti təkmilləşdirmək və artırmaqla Azərbaycan hökuməti qida sənayesinin inkişaf etdiyi mühit yarada, onun həm regional, həm də qlobal səviyyədə davamlı rəqabət qabiliyyətini təmin edə bilər.

Texnologiya və innovasiya

Qida istehsalında texnologiyanın inteqrasiyası rəqabətə davamlı və davamlı təcrübələrin əlamətinə çevrilmişdir. Avtomatlaşdırma və dəqiq kənd təsərrüfatı texnikaları məhsulların becərilməsi və yığılmasında inqilab edir. Dronlar, sensorlar və ağıllı texnika fermerlərə tarlalarını görməmiş dəqiqliklə izləməyə və idarə etməyə imkan verir, resursdan istifadəni optimallaşdırır və məhsuldarlığı artırır.

Qida emalı sektorunda texnologiya səmərəliliyin və keyfiyyətin təmin edilməsində mühüm rol oynayır. Yüksək təzyiqli emal, qabaqcıl qablaşdırma həlləri və rəqəmsal monitoring sistemləri kimi qabaqcıl emal texnologiyaları qida məhsullarının saxlama müddətini və təhlükəsizliyini artırır. Bu yeniliklər təkcə beynəlxalq standartlara cavab vermir, həm də Azərbaycan qida məhsullarını müasir və texnoloji cəhətdən qabaqcıl kimi təqdim edir [5, s.3].

Tədqiqat və təkmilləşdirmə (R&D) təşəbbüslərinə sərmayə qoymaq Azərbaycan qida sənayesini innovasiyaların ön sıralarında saxlamaq üçün vacibdir. İstər yerli, istərsə də beynəlxalq tədqiqat institutları ilə əməkdaşlıq məhsulun yaxşılaşdırılması, qida təhlükəsizliyi və yeni məhsulların hazırlanmasında irəliləyişlərə səbəb ola bilər. Qida sənayesinə həsr olunmuş

AUDİT 2024, 1 (43), səh. 98-108.
AUDIT 2024, 1 (43), pp. 98-108.
АУДИТ 2024, 1 (43), стр. 98-108.

tədqiqat klasterlərinin və ya innovasiya mərkəzlərinin yaradılması davamlı təkmilləşdirmə və bilik mübadiləsi mədəniyyətini inkişaf etdirə bilər.

Tədqiqat və təkmilləşdirmə səyləri sənayeni inkişaf edən istehlakçı seçimləri ilə uyğunlaşdıraraq məhsul innovasiyası və diversifikasiyasına təkan verə bilər. Bu, əlavə dəyərli məhsulların yaradılmasını, yeni ləzzət profillərinin araşdırılmasını və ya sağlamlıq baxımından şüurlu istehlakçılara xidmət edən funksional qidaların hazırlanmasını əhatə edə bilər. Tədqiqat təşəbbüsləri vasitəsilə bazar tendensiyalarını qabaqlayaraq, Azərbaycan qida sənayesi özünü global bazarda dinamik oyunçu kimi yerləşdirə bilər.

Ekoloji problemlər haqqında global məlumatlılıq artdıqca, davamlı kənd təsərrüfatı təcrübələrinin qəbulu vacib olur. Ekoloji əkinçilik, suya qənaətcil suvarma və aqromeşəçilik kimi texnikaların tətbiqi təkcə qida istehsalının ətraf mühitə təsirini azaltmaqla yanaşı, həm də bütün dünyada ekoloji şüurlu istehlakçıların seçimlərinə uyğun gəlir [5, s.8].

Davamlı əkinçilik təcrübələrinə əlavə olaraq, ekoloji cəhətdən təmiz qablaşdırma materiallarının və enerjiyə qənaət edən emal texnologiyalarının qəbulu sənayenin ümumi davamlılığına töhfə verir. Ekoloji məsuliyyətə dair bu öhdəlik Azərbaycan qida məhsullarının beynəlxalq bazarlarda nüfuzunu artırır, etik və davamlı seçimlərə üstünlük verən istehlakçıları cəlb edir.

İnsan kapitalının inkişafı

İnsan kapitalı hər bir inkişaf edən sənayenin əsasını təşkil edir və Azərbaycanın qida sənayesi də istisna deyil. İşçi qüvvəsinin müasir qida istehsalı üçün lazımı bacarıqlara malik olmasını təmin etmək çox vacibdir. İşçiləri ən son texnologiyalardan, təhlükəsizlik standartlarından və qida emalı sahəsində qabaqcıl təcrübələrdən xəbərdar etmək üçün davamlı təlim proqramları həyata keçirilə bilər. Bu, nəinki əməliyyatların səmərəliliyini artırır, həm də sənaye daxilində innovasiya və uyğunlaşma mədəniyyətini inkişaf etdirir.

Ərzaq bazarının beynəlxalq xarakterini nəzərə alaraq, işçi qüvvəsinin hazırlığı qida təhlükəsizliyinə və keyfiyyətə nəzarətə böyük diqqət yetirməlidir. İşçilərin global standartlara riayət etmək üçün bilik və bacarıqlarla təchiz edilməsi Azərbaycan qida məhsullarının beynəlxalq istehlakçıların və tənzimləyici qurumların ciddi tələblərinə cavab verməsini təmin edir [7, s. 135].

Qida sənayesində sahibkarlığın təşviq edilməsi innovativ məhsul və bizneslərin canlı ekosisteminə gətirib çıxara bilər. Qrantlar və aşağı faizli kreditlər kimi dövlət təşviqləri qida sektorunda startaplara və kiçik biznesə yönəldilə bilər. Bu dəstək təkcə iqtisadi artımı stimullaşdırmır, həm də sənaye daxilində yaradıcılıq və sahibkarlıq mədəniyyətini inkişaf etdirir.

İşçi qüvvəsi bacarıqları və təlimi	Qida sənayesində sahibkarlığın təşviqi	Təhsil müəssisələri ilə əməkdaşlıq
<ul style="list-style-type: none">Davamlı təlim proqramları• Qida təhlükəsizliyinə və keyfiyyətinə nəzarət	<ul style="list-style-type: none">Startaplara və kiçik bizneslərə dəstək• İnkubatorlar və mentorluq proqramları	<ul style="list-style-type: none">Uyğunlaşdırılmış kurikulumlar və təlim proqramları• Araşdırma tərəfdaşlıqları və innovasiya mərkəzləri

Mənbə: Patil, S. & Jadhav, S. & Kumar, A. & Panwar, B. (2021).
Perspective Human Capital in Food Industry Performance.

Şəkil 2. İnsan kapitalının inkişafı

AUDİT 2024, 1 (43), səh. 98-108.

AUDIT 2024, 1 (43), pp. 98-108.

АУДИТ 2024, 1 (43), стр. 98-108.

Xüsusilə qida sənayesi üçün uyğunlaşdırılmış inkubatorların və mentorluq proqramlarının yaradılması arzulanan sahibkarları bazarın mürəkkəbliklərində hərəkət etmək üçün lazım olan təlimat və resurslarla təmin edə bilər. Bu təşəbbüslər Azərbaycan qida sənayesinin ümumi dinamikliyinə və rəqabət qabiliyyətinə töhfə verməklə yeni ideyaların, məhsulların və biznes modellərinin inkişafına təkan verir.

Təhsil müəssisələri ilə əməkdaşlıq qida sənayesində ixtisaslı mütəxəssislərin xəttini təmin etmək üçün çox vacibdir. Universitetlər və peşə məktəbləri ilə sıx əməkdaşlıq etməklə sənaye sektorun inkişaf edən ehtiyaclarına uyğunlaşmaq üçün kurikulumlara təsir göstərə bilər. Xüsusi hazırlanmış təlim proqramları və təcrübələr akademik biliklər və praktiki sənaye tələbləri arasındakı boşluğu aradan qaldıra bilər [7, s.139].

Təhsil müəssisələri ilə tədqiqat tərəfdaşlığı və innovasiya mərkəzlərinin yaradılması akademiya və sənaye arasında sinerji yaradır. Bu əməkdaşlıqlar təkcə qabaqcıl texnologiyaların inkişafına töhfə vermir, həm də tələbləri qida sektorunda real dünya çağırışları və imkanları ilə tanış edir. Bu praktiki təcrübə məzunların işlə təmin olunmasını artırır və akademiya ilə sənaye arasında davamlı bilik mübadiləsini asanlaşdırır.

Nümunə tədqiqatları

Baltik dənizi regionunda İsveç, Finlandiya və Danimarka kimi ölkələr qida sənayesində uğurlu regional əməkdaşlıq qurmuşlar. Bu əməkdaşlıqlar ümumi marketinq strategiyalarına, beynəlxalq ticarət sərəgilərində birgə iştiraka və regional keyfiyyət etiketlərinin yaradılmasına yönəlib. Resursları birləşdirərək və vahid cəbhə təqdim etməklə bu ölkələr qlobal bazarda rəqabət qabiliyyətini əhəmiyyətli dərəcədə artırmışdılar.

Braziliya, Argentina və Uruqvay kimi ölkələri özündə birləşdirən Cənubi Amerikadakı Cənubi Ümumi Bazar (MERCOSUR) uğurlu regional əməkdaşlığın nümunəsidir. Bu dövlətlər nizamnamələri uyğunlaşdırdılar, ticarət tərəfdaşlıqlarını asanlaşdırdılar və birgə marketinq səyləri ilə məşğul oldular. Bu əməkdaşlıq ayrı-ayrı ölkələrin ixrac imkanlarını artırmaqla yanaşı, qlobal istehlakçıları cəlb edən regional kimlik yaratmışdır [10].

Hollandiya qida sənayesinin rəqabət qabiliyyətini artırmaq üçün ağıllı əkinçilik texnologiyalarından istifadəyə öncülük etmişdir. Dəqiq kənd təsərrüfatı, sensor texnologiyaları və məlumat analitikası vasitəsilə Hollandiyalı fermerlər məhsul məhsuldarlığını və resurslardan istifadəni optimallaşdırır. Bu, nəinki səmərəliliyi artırır, həm də ölkəni davamlı və texnoloji cəhətdən qabaqcıl qida istehsalında lider mövqeyə gətirir [4, s.144].

Danimarka, İsveç, Norveç və Finlandiya da daxil olmaqla Skandinaviya ölkələri "Yeni Nordic Qidası" hərəkətini qəbul etdilər. Bu təşəbbüs yerli və mövsümi inqrediyentlərin, ənənəvi kulinariya üsullarının və innovativ kulinariya təcrübələrinin təşviqinə yönəlib. Regionun özünə-məxsus ləzzətlərini vurğulamaqla, bu ölkələr nəinki istehlakçıların orijinallıq tələblərini ödəmiş, həm də rəqabət qabiliyyətini artıran fərqli regional brend yaratmışlar.

Azərbaycan uğurlu regional əməkdaşlıqdan, tənzimləmələrin uyğunlaşdırılmasının vacibliyini dərk edərək, birgə marketinq strategiyalarının hazırlanmasından və vahid regional identikliyin yaradılmasından dərs çıxara bilər. Ticarət tərəfdaşlığı, ortaqların tədqiqat və inkişaf kimi təşəbbüslər üzrə qonşu ölkələrlə əməkdaşlıq Azərbaycanın ərzaq məhsullarının rəqabət qabiliyyətini artırmağa imkan verir [10].

Hollandiyada ağıllı əkinçiliyin uğuru kənd təsərrüfatında texnologiyaların mənimsənilməsinin vacibliyini vurğulayır. Azərbaycan kənd təsərrüfatı təcrübələrini optimallaşdırmaq və məhsuldarlığı artırmaq üçün dəqiq kənd təsərrüfatı, Əşyaların İnterneti ilə təchiz edilmiş kənd təsərrüfatı həlləri və məlumat analitikası kimi innovativ texnologiyaları araşdırmağa imkan verir.

AUDİT 2024, 1 (43), səh. 98-108.

AUDIT 2024, 1 (43), pp. 98-108.

АУДИТ 2024, 1 (43), стр. 98-108.

Çağırışlar və gələcək perspektivlər

Azərbaycanın qida sənayesinin tədqiqinə başlayanda diqqət kritik aspektə - cari problemlərin müəyyən edilməsi və həllinə yönəlir. Bu seqmentdə diqqət sektorun fasiləsiz işləməsinə və beynəlxalq rəqabət qabiliyyətinə mane olan maneələrin aradan qaldırılmasına yönəlmişdir [3, s.47].

Mövcud çətinliklərin müəyyənləşdirilməsi və həll edilməsi

1. İnfrastruktur məhdudiyyətləri:

– çətinlik: Nəqliyyat şəbəkələri və anbarlar da daxil olmaqla qeyri-kafi infrastruktur kənd təsərrüfatı məhsullarının səmərəli hərəkətinə mane ola bilər;

– həlli: Nəqliyyat, saxlama və emal vasitələrini təkmilləşdirmək üçün infrastrukturun inkişafına sərmayə qoymaq bu məhdudiyyətləri aradan qaldırmaq üçün həlledici olacaqdır.

2. Beynəlxalq standartlara uyğunluq:

– çətinlik: Azərbaycanın ərzaq məhsullarının ciddi beynəlxalq keyfiyyət və təhlükəsizlik standartlarına cavab verməsini təmin etmək bazara çıxış üçün maneə ola bilər;

– həlli: Tənzimləyici bazaların gücləndirilməsi, sənaye miqyasında təlimlərin təmin edilməsi və uyğunluğun stimullaşdırılması bu problemin aradan qaldırılmasına kömək edəcək.

3. Məhdud texnologiyaların qəbulu:

– çətinlik: Qabaqcıl kənd təsərrüfatı texnologiyalarının ləng tətbiqi məhsuldarlığa və rəqabətə mane ola bilər;

– həlli: Təşviqlər, təlim proqramları və maarifləndirmə kampaniyalarının həyata keçirilməsi fermerləri və biznesləri müasir texnologiyalardan istifadə etməyə həvəsləndirir, ümumi səmərəliliyi artırır.

Regional əməkdaşlığa potensial maneələr

1. Siyasi və iqtisadi dəyişkənlik:

– çətinlik: Qonşu ölkələr arasında siyasi və iqtisadi tərəddüdlər regional əməkdaşlığın sabitliyinə və effektivliyinə təsir göstərə bilər;

– həlli: Diplomatik kanalların və fəvqəladə hallar planlarının yaradılması, qarşılıqlı iqtisadi faydaya diqqət yetirməklə, siyasi və iqtisadi dəyişikliklərin təsirini azalda bilər.

2. Fərqli tənzimləyici çərçivələr:

– çətinlik: Qonşu ölkələr arasında tənzimləyici bazaların dəyişkənliyi əməkdaşlıq və ticarət üçün maneələr yarada bilər;

– həlli: tənzimləyici standartların uyğunlaşdırılması, açıq ünsiyyətin təşviq edilməsi və transsərhəd ticarəti sadələşdirmək üçün razılaşmaların aparılması bu maneənin aradan qaldırılmasında mühüm əhəmiyyət kəsb edəcək.

İnkişaf və rəqabət qabiliyyəti üçün gələcək imkanlar

1. Məhsul təkliflərinin diversifikasiyası:

– fürsət: Ərzaq məhsullarının çeşidinin əlavə dəyərli məhsulları və yeni innovasiyaları daxil etmək üçün genişləndirilməsi yeni bazarlar və istehlak seqmentləri açar;

– strategiya: İnkişaf edən istehlakçı seçimlərinə cavab vermək üçün müxtəlif və innovativ məhsulların tədqiqi və tətbiqi üçün tədqiqat və təkmilləşdirmə təşəbbüslərinin təşviq edilməsi.

2. Rəqəmsal kənd təsərrüfatı və izləmə:

– fürsət: Rəqəmsal kənd təsərrüfatının, o cümlədən blokçeyn texnologiyasının tətbiqi tədərük zəncirində izlənilmə və şəffaflığı artıraraq istehlakçı inamını artırır;

– strategiya: İstehlakçılara məhsulların təsərrüfatdan masaya səyahətini izləməyə imkan verən izlənilmə üçün rəqəmsal həllərin tətbiqi cəlbedici rəqabət üstünlüyü ola bilər.

3. Davamlı təcrübələr və sertifikatlaşdırma:

AUDİT 2024, 1 (43), səh. 98-108.

AUDIT 2024, 1 (43), pp. 98-108.

АУДИТ 2024, 1 (43), стр. 98-108.

– fürsət: İstehlakçı məlumatlılığının və davamlılığa tələbatın artması Azərbaycanın qida sənayesi üçün ekoloji təmiz təcrübələri mənimsəmək və bazara çıxarmaq imkanı yaradır;

– strategiya: Davamlı kənd təsərrüfatı təcrübələrinin həyata keçirilməsi, müvafiq sertifikatların əldə edilməsi və bu təşəbbüslərin istehlakçılara effektiv şəkildə çatdırılması Azərbaycan məhsullarını ekoloji cəhətdən şüurlu seçimlər kimi yerləşdirə bilər.

Bu çətinliklərin öhdəsindən gəlmək və gələcək imkanlardan istifadə etmək Azərbaycanın qida sənayesinin davamlı inkişafı və rəqabət qabiliyyəti üçün əsas rol oynayacaqdır. Mövcud məhdudiyyətləri aradan qaldırmaqla, regional əməkdaşlığı inkişaf etdirməklə və inkişaf edən tendensiyaları fəal şəkildə mənimsəməklə Azərbaycan özünü qlobal ərzaq bazarında nəhəng oyunçu kimi göstərə bilər [3, s.57].

Y E K U N

Azərbaycanın qida sənayesini araşdırarkən biz kulinariya ənənələri, regional əməkdaşlıq və innovativ təcrübələrlə zəngin mənzərəni keçmişik. İcmal potensialla dolu bir sektoru ortaya qoydu, lakin problemlərdən də məhrum deyil. Bu səyahəti yekunlaşdırarkən, əsas tapıntıların qısa xülasəsi sənayenin dinamikasını formalaşdıran mühüm elementləri işıqlandırır.

Sənayenin güclü tərəfləri, çətinlikləri və imkanları ilə bağlı fikirlərlə silahlanmış, hərəkətə keçməyə səsləyən çağırış səslənir. Fermerlərdən tutmuş siyasətçilərə, sahibkarlardan təhsil işçilərinə qədər maraqlı tərəflər öz rolunu oynamağa çağırılır. Birgə səylər, texnologiyaya investisiya və davamlılığa sadıqlıq əsas strategiyalar kimi ortaya çıxır. Çağırış innovasiyaların çiçəkləndiyi bir mühiti dəstəkləməyə şamil edilir və kollektiv məqsəd Azərbaycanın qida sənayesini qlobal səhnəyə çıxarmaqdır.

Yekun olaraq qeyd edək ki, Azərbaycanın qida sənayesi üzrə səyahət əməkdaşlıq, innovasiya və mükəmməlliyə davamlı sadıqlıqla müəyyən edilən irəliyə doğru gedən yolu işıqlandırdı. Maraqlı tərəflər məqsəd üzrə birləşdikcə, gələcək inkişaf edən və qlobal miqyasda nüfuzlu Azərbaycan qida sənayesi vəd edir.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Aksoy U., Boz İ., Eynalov H., Guliyev Y. Organic Agriculture in Azerbaijan. Current status and potentials for future development. Food and Agriculture Organization United Nations. Baku, 2018, 86 p.

2. Berkum S. Market and competitiveness analysis of the Azerbaijan agricultural sector: an overview. Wageningen Economic Research, August 2017, 33 p.

3. Bayramov V. Competitiveness in Azerbaijan. Assessing Sectorial Economic Policies. Baku – 2014, 64 p.

4. Firlej Krzysztof. Analysis of the factors increasing the competitiveness of the food industry enterprises results, 2014, pp 141-148.

5. Mizik T. Agri-Food Trade Competitiveness: A Review of the Literature. Sustainability 2021, 13, 11235. <https://doi.org/10.3390/su132011235>, 14 p.

6. Sodano Valeria. Competitiveness of Regional Products in the International Food Market. 2002.

7. Turia A., Goncalvesb G., Mocana M. Challenges and competitiveness indicators for the sustainable development of the supply chain in food industry. Procedia - Social and Behavioral Sciences 124, 2014, 133 – 141.

8. <https://www.worldbank.org/en/results/2023/01/04/enhancing-the-competitiveness-of-azerbaijan-agriculture>

9. <https://ereforms.gov.az/files/review/pdf/en/1185c85eabaae6e4d63f160e4ff07884.pdf>

10. <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/azerbaijan-agriculture>

Farid Fikret Babayev,

Associate Professor,

Baku State University,

E-mail: farid.babayev.bsu@gmail.com

© F.F. Babayev, 2024

REGIONAL ASPECTS OF INCREASING THE COMPETITIVENESS OF FOOD INDUSTRY PRODUCTS IN AZERBAIJAN

A B S T R A C T

The purpose of the research is to comprehensively analyze and assess the current state of the Azerbaijani food industry, with a focus on identifying factors influencing its competitiveness.

The methodology of the research - this research involves a multi-faceted approach combining quantitative and qualitative methods.

The practical importance of the research – the research holds considerable applied significance for various stakeholders, including policymakers, industry practitioners, investors, and educational institutions.

The results of the research - the research reveals a nuanced understanding of the Azerbaijani food industry, highlighting its strengths, weaknesses, opportunities, and threats.

The originality and scientific novelty of the research – it contributes to the body of knowledge by offering a comprehensive analysis specific to the Azerbaijani food industry. It brings together various facets, including regional dynamics, government policies, technological integration, and human capital development, providing a holistic view. The scientific novelty of this research lies in its integrative approach. By combining quantitative and qualitative methods, it presents a nuanced and thorough understanding of the industry.

Keywords: Azerbaijani food industry, competitiveness, regional factors, government policies, technology integration, human capital, development.

AUDİT 2024, 1 (43), səh. 98-108.

AUDIT 2024, 1 (43), pp. 98-108.

АУДИТ 2024, 1 (43), стр. 98-108.

Бабаев Фарид Фикрет оглы,

доцент,

Бакинский Государственный Университет,

E-mail: farid.babayev.bsu@gmail.com

© Бабаев Ф.Ф., 2024

РЕГИОНАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРОДУКЦИИ ПИЩЕВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ В АЗЕРБАЙДЖАНЕ

РЕЗЮМЕ

Цель исследования - комплексный анализ и оценка текущего состояния пищевой промышленности Азербайджана с акцентом на выявление факторов, влияющих на ее конкурентоспособность.

Методология исследования - методология, использованная в этом исследовании, предполагает многогранный подход, сочетающий количественные и качественные методы.

Практическая значимость исследования - данное исследование имеет большое практическое значение для различных заинтересованных сторон, включая политиков, практиков отрасли, инвесторов и образовательные учреждения.

Результаты исследования раскрывают тонкое понимание азербайджанской пищевой промышленности, подчеркивая ее сильные и слабые стороны, возможности и угрозы.

Оригинальность и научная новизна исследования - исследование вносит свой вклад в совокупность знаний, предлагая всесторонний анализ, характерный для азербайджанской пищевой промышленности. Оно объединяет различные аспекты, включая региональную динамику, государственную политику, технологическую интеграцию и развитие человеческого капитала, обеспечивая целостное представление. Научная новизна этого исследования заключается в его интегративном подходе. Сочетая количественные и качественные методы, оно дает детальное и глубокое представление об отрасли.

Ключевые слова: пищевая промышленность Азербайджана, конкуренто-способность, региональные факторы, государственная политика, технологическая интеграция, человеческий капитал, развитие.

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur:

30.11.2023

Təkrar işlənməyə göndərilmişdir:

29.12.2023

Sərə qəbul olunmuşdur: 31.01.2024

The date of the admission of the article to

the editorial office: 30.11.2023

Send for reprocessing: 29.12.2023

Accepted for publication: 31.01.2024

Дата поступления статьи в редакцию:

30.11.2023

Отправлено на повторную обработку:

29.12.2023

Принято к печати: 31.01.2024